

Borås Tidning Söndagen den 31 januari 1965

Sölten, Bonka-Petter och Klebben

Av Carl Ryberg

I mina händer har hamnat några fotografier på enkla bostäder från 1800-talets senare hälft, vilka osökt ger anledning att i tankarna ge sig ut på strövtåg i hembygden. När man ser dessa enkla fallfärdiga små stugor undrar man hur i all världen folk kunde bo där. I regel var det torpare och backstugusittare, som med sina oftast stora barnskaror nödgades finna sig i en sådan tillvaro, men det fanns inget annat val. Genom slit och släp, genom umbäranden och i regel långa dagsverken – det fanns ingen åtta timmarsdag på den tiden – fick man kanske brödet för dagen. Tog maten slut, nödgades man be om en kaka bröd eller en mjölkskvätt av en bättre situerad granne, och så var nöden avhjälppt för den gången.

Det gamla släktet var emellertid segt, kärnfriskt och förnöjsamt. Man arbetade, odlade och var nöjd med det lilla och drog sig fram, många gånger och kanske oftast på svältgränsen.

En man av den gamla stammen var torparen Johannes Larsson, Eggvena Nolgården – född 1821 och död 1911. Han bodde i sin lilla stuga intill Kleberget vid sockengränsen Eggvena–Härene, och gick därför vanligen under namnet Klebben. Under sin krafts dagar var han torpare under Nolgården, som tidigare tillhört Ribbingsbergs egendom, men som senare frånsåldes.

Larsson var en redlig, arbetsam man och därför mycket anlitad då det gällde nyodlingar och dagsverken. Men förtjänsten var dålig, och man måste fråga sig, hur familjen bar sig åt för att kunna klara uppehållet och bo i en sådan bristfällig bostad. Men det gick eftersom det måste gå. Hans hustru var både läs- och skrivkunnig, och det berättas att hon lärde de bygdens barn som så önskade, de första grunderna i att läsa och skriva.

Liksom nu förekom på den tiden oärlighet och det omtalas att det enkla hemmet en gång när familjens medlemmar var borta, fick besök av tjuvar. Bytet blev en klocka och en del kläder. Denna händelse väckte stor förtrytelse bland bygdens befolkning, som tyckte det gick för långt, när tjuvar började stjåla hos den fattigaste bland de fattiga.

Under senare delen av 1800-talet fanns inom socknen säkerligen över tjugo små bebyggda jordbrukslägenheter och så kallade backstugusittare på ofri grund, som alla nu är borta. Husen fick förfalla och blev sedan nedrivna. Kanske någon apel eller några bärbuskar finns kvar och minner om en tidigare bebyggelse. Bebyggelsen på de gamla soldattorpen har likaledes efter hand försvunnit.

Om vi så förflyttar oss över sockengränsen till Bråtensby, finner vi också där talrika minnen från forna dagars torpare och backstugusittare. Den för inte så länge sedan bortgångne förre hemmansägaren Herman Johansson, Hägnan, kunde vid över nittio års ålder berätta om nära fyrtio sådana. Han nämnde namn sådana som Skåpen, Blinde-Petter, Bonka-Petter som var glasmästare, skinnberedare och plåtslagare, skräddaren och klarinettblåsaren Anders Olsson, Sölten, torpare under Skattegården och Vall-Sven, vars verkliga namn var Sven Brodd, som varken kunde läsa eller skriva. Under omkring femtio år var han socknens fåraherde på de samfälliga betena på utmarkerna, där han ibland hade ända upp till två hundra får att se till. På äldre dagar planerade han att bygga sig en liten stuga, och gick därför omkring med en lista på vilken välvilliga personer tecknade bidrag till omkostnaderna. Tyvärr fick Sven själv förvalta de medel som flöt in, men då han tyvärr redan tidigare hade fått smak på brännvin, dröjde det inte länge förrän det insamlade kapitalet var slut. I stället för stugan byggde han sig en jordkula i Guntorps skog och bodde där ända till sin död 1910.

I ett annat torp på Guntorps utmark bodde Bengt i Skåphult, känd som en duktig arbetare. Han var anställd vid Guntorps tegelbruk med rang av tegelmästare. Vid detta bruk som under mitten av 1800-talet var rätt betydande, tillverkades huvudsakligen tegelpannor, på baksidan märkta med ett ”G” som beteckning för varans ursprung från Guntorp. Dyliga pannor kan man fortfarande träffa på vid reparation av gamla tegeltak. Mot seklets slut gick rörelsen sämre och nedlades helt omkring 1900. Ännu i dag finns spår efter bruket i form av en stor grop, varifrån leran en gång hämtades upp.

Vid samma bruk bodde och arbetade också ”Smose-Petter”. Även hans familj levde under fattiga omständigheter, och givmilda människor måste ofta se till att familjens medlemmar fick sin utkomst, då den vanliga inkomsten ej räckte till. Petters hustru Katrina överlevde sin make och flyttade efter hans död uppåt Skaraborgs län, där hon omkring 1925 avled över åttio år gammal. På bilden ses Smosa Katrina med sin katt i knäet utanför sin stuga. Bilden utgör ett tydligt exempel på forna dagars enkelhet och primitivitet ifråga om bebyggelse. Den är för länge sedan borta.

En annan Brättensbybo var Olaus Andersson. I Borås inköpte han sitt lilla handelslager, som utgjordes av stuvar och diverse andra tyger, och började så smått vandra omkring i bygden. Sina varor bar han i en säck på ryggen. Han var en ärlig och rättskaffens personlighet och sågs inte med oblida ögon någonstans där han gick fram. Han kunde varken läsa eller skriva, men lärde sig så småningom huvudräkning. I en liten bok gjorde han vissa märken och streck för att komma ihåg, då någon köpare tog varor på kredit.

Olaus var gift med Matilda Bengtsson från Eggvena. Den goda Matilda fick amerikafeber i blodet och reste från sin make till det stora landet i väster. En gång kom hon hem för att hälsa på, men hur det var, började hon åter längta tillbaka och företog resan nummer två till USA, där hon senare avled. Före avresan fick hon tyg till en klänning av sin Olaus, som tyckte att den hon bar var för dålig. Gåvan bar på sitt sätt vittne om det goda förhållandet mellan makarna.

Med stor sparsamhet drog sig Olaus fram och redde sig själv i det längsta. Då krafterna så småningom började svika, flyttade han till Herrljunga ålderdomshem, där han i början av 1930-talet avled över åttio år gammal.

Åtskilligt mer originell än Olaus var Gustaf Brodd – vanligen kallad Brodda-Gustaf. Född 1840, fick han aldrig gå i någon skola och kunde icke heller läsa eller skriva. Hans sätt och uppträdande var också ovanligt. När han mötte någon person på vägen eller annorstädes, brukade han gömma ansiktet i händerna eller luta huvudet nedåt. Han trodde då att ingen såg honom. Sitt uppehälle fick han genom att ”gå på sockna”, vilket innebar att vårdtagaren fick stanna ett visst antal dagar på varje gård i tur och ordning – på större gårdar flera dagar och på mindre ett färre antal – där han fick hjälpa till med arbeten som han kunde utföra – vanligen vedhuggning. Sina fåtaliga tillhörigheter bar han i ett gammalt bolsterver, som på det nya stället försågs med halm och senare användes som madrass. Den tidens fattigvård var sådan. Att ”gå på socknen” ansågs som någonting helt naturligt, men hur det kändes för de arma människor som på dylikt sätt var nödsakade leva fram sitt liv, har ett sentida släkte svårt att fatta. Gustaf var vid sin död 1910 sjuttio år gammal.

Så småningom har vi nått vår vandrings mål för denna gången – tomtplatserna, där de gamla, nu hänsovna, en gång bodde. Äntligen framme känner vi oss förflyttade ett sekel tillbaka i tiden, och för vår inre syn ser vi de gamla stengärdesgårdarna, som tidigare kantade de nu igenväxta åkerlapparna. När vi går över de gamla tomterna är det som svunna dagar ville berätta märkliga ting för oss om forna släkten, deras slit, släp och försakelser, men också om hur den generationen kunde ha åtskilligt nyttigt att lära ut till det nu levande släktet beträffande förnöjsamhetens svåra konst.